

Monitoren kwaliteit taalonderwijs – een inhoudelijk advies aan Amsterdamse schoolbesturen

Aanleiding voor het advies

In maart 2009 is door het ABC onderwijsadviseurs in opdracht van de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling Amsterdam (DMO) een notitie geschreven over de resultaatafspraken voor schoolbesturen in Amsterdam. In deze notitie werd een inhoudelijke toelichting gegeven bij een aantal streefdoelen en indicatoren voor het Amsterdamse Primair Onderwijs. Deze hebben betrekking op de kwaliteit van het onderwijs in de stad. Alle basisscholen in Amsterdam moeten hiertoe met regelmaat gegevens aanleveren zodat op eenvoudige wijze een eerste conclusie kan worden getrokken over de stand van zaken als het gaat over de onderwijskwaliteit. Deze gegevens worden verzameld in de Amsterdamse Monitor Primair Onderwijs (AMPO). In toenemende mate confronteren schoolteams schoolbesturen en ons als partner van het Amsterdamse onderwijs met vragen over de aan te leveren gegevens. Welke toetsen moeten standaard door alle scholen worden afgenomen, wat als je voor andere toetsen hebt gekozen dan die genoemd zijn in de AMPO en wat zijn minimaal noodzakelijke gegevens om echt iets te kunnen zeggen over de kwaliteit?

Meerdere schoolbesturen hebben te kennen gegeven dat een inhoudelijk advies gewenst is om vervolgens goede beslissingen te kunnen nemen over de verdere invulling van de AMPO. In dit onafhankelijke advies leggen we de nadruk op taal- en leesdata en willen we enige overwegingen meegeven die wellicht van nut kunnen zijn bij de stedelijke discussie over de dataverzameling en de functie hiervan. De nadruk ligt hierbij zowel op de keuze voor toetsen, als op de gedachte achter deze keuze. Wat wil je nu eigenlijk weten en met welke reden? We pretenderen niet volledig te zijn, maar benoemen een aantal punten als eerste aanzet voor discussie en besluit. Getracht is de informatie zoveel mogelijk in begrijpelijke taal te schrijven en we hanteren uitsluitend daar waar noodzakelijk vakjargon.

Taalonderwijs – van mondelinge taal naar geschreven taal

In de kerndoelen wordt in grote lijnen de inhoud van het taalonderwijs aangegeven. In de karakteristiek die voorafgaat aan de kerndoelen staat beschreven dat schriftelijke taalvaardigheid een belangrijke plaats inneemt in het onderwijsaanbod. Mondelinge taalvaardigheid gaat hieraan echter vooraf en is voorwaardelijk voor het schriftelijk domein. In de Amsterdamse basisscholen wordt veel aandacht besteed aan woordenschat. Uitbreiding van woordenschat is een activiteit die de mondelinge taalvaardigheid verder ontwikkelt en blijft belangrijk gedurende de hele schoolperiode. Voor de Amsterdamse leerling populatie geldt dit des te meer. Beschikken over een uitgebreide woordenschat is één van de voorwaarden voor het latere begrijpend lezen. Uitbreiding van de woordenschat begint in de voorschool en onderbouw van het basisonderwijs via mondeling taalonderwijs. Door veel te spreken en luisteren maken kinderen zich de taal eigen. De laatste decennia is hierbij de aandacht steeds meer gericht op betekenisvol leren. Het vertellen van verhalen die aansluiten bij de belevingswereld van de kinderen bevordert het taalleerproces. Om te kunnen luisteren en spreken moeten kinderen echter eerst de klanken van de taal kunnen onderscheiden en uitspreken. Als kinderen in staat zijn te spelen met klanken en deze kunnen samenvoegen tot

lettergrepen en woorden, kunnen zij gaandeweg hun woordenschat uitbreiden. De ontwikkeling van het fonemisch bewustzijn is tevens belangrijk voor de latere leesontwikkeling. Tijdens het proces van taalverwerving leren kinderen dus niet alleen de taal steeds beter te gebruiken, ze ontwikkelen ook kennis over taal. Dit wordt de ontwikkeling van het metalinguïstisch bewustzijn genoemd. Kinderen leren reflecteren op de taal. Reflecteren op gesproken taal is een metalinguïstische vaardigheid die valt onder de zogenaamde fonologische processen. De ontwikkeling van fonemisch bewustzijn maakt hiervan onderdeel uit en is een belangrijke voorspeller voor succesvol kunnen lezen.

In de voorgaande paragraaf zijn een aantal vaardigheden genoemd die onderdeel uitmaken van beginnende geletterdheid en die voorwaardelijk zijn voor het leren lezen:

- Ontwikkeling van mondelinge taalvaardigheid;
- Woordenschat ontwikkeling
- Ontwikkeling van het fonologisch en fonemisch bewustzijn;
- Begrip van het alfabetisch principe, letterkennis.

Het taalonderwijs in de onderbouw van de basisschool is gericht op de ontwikkeling van deze vaardigheden. Hoewel het zwaartepunt voor aanvankelijk en voortgezet technisch lezen ligt in de groepen 3 t/m 6, moet het voorbereidend technisch lezen plaatsvinden in de groepen 1 en 2. Een belangrijk proces, omdat het verwerven van voldoende technische leesvaardigheid noodzakelijk is om functioneel te kunnen lezen. Het is als het ware een middel om toegang te krijgen tot informatie. De onderwijsinspectie constateert al meerdere jaren dat op te veel scholen het technisch lezen onvoldoende is. Hier valt dus winst te behalen voor de scholen.

Lezen – ons advies

Tot zover een korte toelichting op een aantal onderdelen van het taalonderwijs dat belangrijk is voor de leesontwikkeling. Enige inhoudelijke kennis is noodzakelijk om een goede keuze te kunnen maken voor bepaalde toetsen en te begrijpen waarom een toets zinvol is voor de AMPO.

Woordenschat algemeen

Woordenschat is van essentieel belang voor tekstbegrip. Ten onrechte wordt soms gedacht dat aandacht voor woordenschat in de midden- en bovenbouw minder belangrijk is, met als mogelijk gevolg onderbelichten van de uitbreiding van de woordenschat in met name de laatste klassen van het basisonderwijs. Het lijkt dus voor de hand te liggen om voor alle groepen een toets woordenschat op te nemen in de AMPO. Echter, het toetsen van woordenschat wordt gedurende de schoolloopbaan steeds lastiger. Woordenschattoetsen zoals de CITO Leeswoordenschat, zijn gebaseerd op zo'n groot aantal woorden, zodat bijvoorbeeld het bijleren van 700 woorden in een schooljaar (een indrukwekkende hoeveelheid) nauwelijks effect heeft op de toetsscore. De woordenschatachterstand bij bepaalde groepen Amsterdamse leerlingen is zo groot, dat gedurende de gehele basisschoolperiode extra aandacht nodig is voor de uitbreiding van de woordenschat. Dit kan ondermeer door in de midden- en bovenbouw kinderen zoveel mogelijk functioneel bezig te laten zijn met taal. Bijvoorbeeld door kinderen zelf onderzoek te laten verrichten naar bepaalde onderwerpen (aardrijkskunde, biologie etc.) en daarover te rapporteren. Een dergelijke aanpak in de middenbouw in combinatie met goede

instructie en structurele, kwalitatief hoogwaardige aanpak van technisch lezen kan niet alleen leiden tot vooruitgang in het begrijpend lezen, maar ook in het technisch lezen. Wellicht voor scholen met onvoldoende resultaten op lees- en taalgebied in de eerste leerjaren een goede stimulans om in de middenbouw actief aan de slag te gaan of blijven met woordenschat¹ in combinatie met aandacht voor het technisch leesonderwijs.

Conclusie: het opnemen van toetsen woordenschat in de AMPO achten wij uitsluitend van belang voor de onderbouw en eerste groepen middenbouw, omdat de omvang van het aantal woorden dat een kind kent dan nog niet zo groot is dat het beschreven toetsdefect optreedt. Een toets woordenschat in de onderbouw geeft tevens ook informatie over het startniveau van een kind met betrekking tot de woordenschat. Voor de overige groepen heeft het toetsen van de woordenschat naar onze mening geen betekenis vanwege toetsbeperkingen, hetgeen echter onverlet laat dat gedurende de gehele basisschoolperiode aandacht besteed moet worden aan de uitbreiding van de woordenschat.

Technisch lezen algemeen

Kinderen vallen in de middenbouw massaal uit op technisch lezen, constateert de Inspectie van het Onderwijs. Een vroege start kan uitvallen doen voorkomen. De meeste kinderen kunnen het technisch lezen onder de knie krijgen. Het is daarom onacceptabel dat kinderen hierop massaal uitvallen. Het gaat dan om de zogenaamde D en E scorende kinderen². In de AMPO is voor de groepen 3 t/m 6 de som van de percentages A, B, C leerlingen opgenomen met betrekking tot het technisch lezen. Theoretisch beschouwd valt tenminste 75% van leerlingen in een klas hieronder. Van deze groep leerlingen wordt veelal gedacht dat zij het technisch lezen voldoende beheersen. Echter, in de C groep bevinden zich ook de zogenaamde lage C leerlingen. Dit zijn de leerlingen die grote kans hebben om terecht te komen in de groep zwakke tot matige lezers. Het ABC pleit voor het apart benoemen van het percentage C leerlingen in de aan te leveren gegevens voor de AMPO als het gaat om de technisch lezen gegevens, juist omdat zich in deze groep ook veel zwakke lezers bevinden. Aan deze groep leerlingen moet de school extra aandacht besteden om afzakken naar D te voorkomen. Daarbij kan de som van A, B, C een vertekend beeld opleveren als het gaat om de kwaliteit van het leesonderwijs van de school. Besturen moeten alert zijn als er in hun scholen klassen zijn met meer dan 25% C leerlingen. Het apart opnemen van C scores in de AMPO kan bijdragen aan vroegtijdig signalering van aandachtsscholen-/klassen en dus aan kwaliteitsverbetering. In dergelijke groepen zou men moeten kijken naar de groepsinstructie, manier van differentiëren tijdens de instructie en het klassenmanagement, ofwel het handelen van de leerkracht.

¹ In Amsterdam werken veel scholen vanuit de taalpilot met Met Woorden In De Weer (MWIDW). Het zou interessant zijn om te onderzoeken of deze aandacht voor woordenschat in de gehele school daadwerkelijk op alle scholen leidt tot verbetering in resultaten op gebied van technisch en begrijpend lezen. De AMPO gegevens zouden hier over een jaar al enig inzicht in moeten kunnen geven.

² CITO hanteert een niveau-indeling die wordt aangeduid met de letters A t/m E:

- A – Goed tot zeer goed, de 25% hoogst scorende leerlingen
- B – ruim voldoende tot goed, de 25% net boven het gemiddelde
- C – matig tot voldoende, de 25% net onder het gemiddelde
- D – zwak tot matig, de 15% ruim onder het gemiddelde
- E – zwak tot zeer zwak, 10% laagst scorende leerlingen

Conclusie: we adviseren de schoolbesturen in de AMPO onderscheid te maken binnen de zogenaamde A, B en C groep als het gaat om de technisch lezen toetsen. We pleiten ervoor het percentage C leerlingen apart op te nemen naast het huidige percentage A+B+C leerlingen.

Groep 1

Vanaf groep 1 moeten kinderen werken aan de ontwikkeling van geletterdheid. Basale letterkennis in de onderbouw is een goede voorspeller voor de latere leesvaardigheid en is goed te stimuleren. Het toetsen van deze letterkennis in de onderbouw moet dan ook onderdeel zijn van het standaard toetspakket van alle basisscholen. In de AMPO zijn op dit moment geen toetsen opgenomen voor groep 1. Wij pleiten voor opname van een rijmtoets en toets woordenschat in de AMPO. De toets Taal voor Kleuters (CITO) groep 1 is een goede keus als het gaat om toetsen van woordenschat. Helaas is in deze toets voor de eerste groep geen rijmtoets opgenomen, wel het vermogen tot kritisch luisteren. Voor het toetsen van rijmen kan de toets rijmen uit het Toetspakket Beginnende Geletterdheid (TBG) gebruikt worden.

Conclusie: wij raden aan de toets Taal voor Kleuters groep 1 op te nemen in de AMPO in combinatie met de rijmtoets (TBG).

Groep 2

In de AMPO inventarisatielijst zijn voor de onderbouw op taalgebied twee toetsen opgenomen. Het betreft letterkennis en Taal voor Kleuters (CITO) in groep 2. In deze laatste toets voor de oudste kleuters zijn naast het toetsen van passieve woordkennis en het vermogen kritisch te luisteren, opdrachten opgenomen over klank en rijm, schriftoriëntatie en auditieve synthese. Hiermee worden naar de mening van de taaldeskundigen van het ABC precies die onderdelen getoetst die essentieel zijn voor het leren lezen. Sommige taalexperts vinden dat ook een analysetoets zou moeten worden afgenomen in groep 2. Het ABC huldigt het standpunt dat analyse vanaf groep 3 getoetst moet worden en acht het niet direct noodzakelijk dit in groep 2 al te testen. Het maken van een analyse is best moeilijk en veronderstelt verschillende vaardigheden waarover een kind zou moeten beschikken evenals een brede basis op gebied van woordenschat. Voor veel kleuters is dit nog net te lastig of zij beschikken nog over onvoldoende woordenschat, waardoor de informatie die de toets oplevert vertekend kan zijn.

Het CPS, dat momenteel een aantal Amsterdamse scholen bij hun lees verbetertrajecten begeleidt, verwacht van de scholen dat zij het Toetspakket Beginnende Geletterdheid (TBG) gebruiken in de onderbouwgroepen. Dit toetspakket bevat dezelfde toetsonderdelen als Taal voor Kleuters van CITO maar is aangevuld met de analysetoets. Scholen stellen hier veel vragen over, omdat zij het idee hebben iets anders te moeten toetsen of dubbel te toetsen. Zoals hierboven uitgelegd, is de eerste vooronderstelling niet juist. Feitelijk wordt hetzelfde getoetst. Het verschil is dat de ene toets door CITO en de andere door het CPS is ontwikkeld. Over het dubbel toetsen kunnen we de volgende uitspraak doen. Schoolbesturen die van hun scholen verwachten dat zij toetsen aan de hand van de CITO toetskalender, moeten zich realiseren dat de scholen die deelnemen aan het lees verbetertraject van het CPS gebruik maken van de toetsen van het CPS. Deze scholen kunnen niet tegelijkertijd in de groepen 1 en 2 de toetsen van CITO afnemen.

Van scholen die niet aan het lees verbetertraject deelnemen, kan niet zondermeer verwacht worden dat zij overstappen op TBG.

Conclusie: ons advies is om voor groep 2 naast de toets letterkennis, beide toetsen (Taal voor Kleuters en de overeenkomstige toetsen uit TBG) in de AMPO op te nemen en de school de keus te laten welke zij gebruikt. Inhoudelijk is dit zoals hierboven staat te lezen uitstekend verdedigbaar. Hiermee worden tevens onnodige discussies over wat te toetsen voorkomen³.

Hanteren van het protocol leesproblemen en dyslexie

Ongeveer 5% van alle leerlingen blijkt moeilijk te leren lezen doordat zij dyslectisch is. Deze kinderen hebben specifieke ondersteuning nodig en tijdswinst is te boeken door vroegtijdige opsporing. We pleiten voor het hanteren van het protocol leesproblemen en dyslexie vanaf groep 1 als een middel om vroegtijdig latente problemen te signaleren. Het protocol leesproblemen en dyslexie is een geschikt instrument dat gebruikt kan worden als diagnostisch instrument en om de leesontwikkeling van leerlingen te kunnen volgen. Wij bevelen dit instrument nadrukkelijk aan voor alle basisscholen. Scholen die werken met het protocol leesproblemen en dyslexie vinden dit vaak erg bewerkelijk, totdat het besef ontstaat dat de onderdelen uit het protocol eigenlijk precies weergeven wat je als leerkracht toch al elke dag standaard doet in de groepen 1 en 2. Systematisch hiermee werken levert dus ook op het gebied van de didactische aanpak kwaliteitswinst op.

Voor groep 3 adviseren we het protocol te gebruiken voor de herfstsignalerings. De herfstsignalerings geeft een beeld van de leesontwikkeling van leerlingen. In het protocol zijn methodespecifieke herfstsignaleringen uitgewerkt voor De Leessleutel, Leeslijn/Leesweg en Veilig leren lezen. Het is belangrijk om een methode gebonden toets voor deze signalering te kiezen omdat per methode de volgorde verschilt waarin de letters worden aangeleerd. Wanneer de schoolbesturen ervoor kiezen de herfstsignalerings op te nemen in de AMPO, is het dus noodzakelijk rekening te houden met de verschillen in methoden. Dit kan door voor een algemene terminologie te kiezen, bijvoorbeeld herfstsignalerings methodegebonden toetsen. Kwantitatief zou 90 – 95% van de leerlingen op de toetsen van de herfstsignalerings voldoende moeten scoren. Het ABC huldigt het standpunt dat gestreefd moet worden naar een score van 95% voldoende op de methode gebonden herfstsignalerings.

In november 2009 komt CITO met een screeningsinstrument beginnende geletterdheid. Dit instrument is evenals de signaleringslijst uit het protocol dyslexie bedoeld om kinderen met leesproblemen en dyslexie in groep 2 en 3 vroegtijdig op te sporen. Het ABC adviseert de scholen om het protocol te gebruiken en niet het screeningsinstrument. De kans is groot dat scholen anders het protocol minder zorgvuldig gebruiken, terwijl dit meer is dan een diagnostisch instrument. Daarnaast brengt het aanschaffen van het screeningsinstrument kosten met zich mee waarvan het de vraag is of die opwegen tegen de eventuele opbrengst.

³ Bij de toets Taal voor Kleuters groep 2 wordt door de toetsspecialisten van het ABC de kritische kanttekening geplaatst dat de gegevens die de toets opleveren niet altijd even gemakkelijk te interpreteren zijn als het gaat om het omzetten naar handelen. Daarnaast gaan er geluiden op in de landelijke lees verbetertrajecten dat TBG een betere voorspeller is van de ontwikkeling van aanvankelijk lezen dan Taal voor Kleuters. CITO is echter bezig met het ontwikkelen van nieuwe toetsen en er zijn geen onderzoeksgegevens voorhanden over de verschillen in voorspellend vermogen van de beide toetsen.

Conclusie: wat ons betreft werken alle scholen met het protocol leesproblemen en dyslexie vanaf groep 1. In groep 3 adviseren wij het protocol als herfstsignalering te gebruiken en deze herfstsignalering groep 3 op te nemen in de AMPO onder de noemer: herfstsignalering methodegebonden toetsen. Het ijkpunt hierbij is 95% voldoende op deze herfstsignalering toetsen.

Midden- en bovenbouw

De technische leesvaardigheid kan worden getoetst met de toetsen DMT en AVI. De keuze voor de resultaten op de AVI-toetsen in de groepen 3 t/m 8 als data voor de AMPO onderstrepen wij evenals de DMT. Eerder in deze notitie gaven we echter aan dat we pleiten voor onderscheid in percentage A+B+C en percentage C leerlingen. Dat laatste mag niet hoger zijn dan 25 %. We plaatsen hierbij de opmerking dat er een nieuwe schaalverdeling is gekomen, I t/m V. Het verschil is dat in het A t/m E systeem een kwartielindeling (groepen van 25%) wordt gebruikt, met een opsplitsing van het laatste kwartiel. In het I t/m V systeem wordt opgesplitst in kwintielen (groepen van 20%) waarbij het hoogste en laagste niveau worden opgesplitst in twee groepen van 10%. Een school kan kiezen voor één van de twee schalen. Als men meer gedifferentieerd naar de middenmoot wil kijken, moet men voor de I t/m V indeling kiezen. Ter verduidelijking hieronder de schema's met de schaalverdelingen.

A	25%	Gev.	6
B			
C	50%	Vold.	13
D	15%	Bas.	4
E	10%	<Bas.	3

I	20%	Gev.	5
II			
III	60%	Vold.	15
IV			
Va	10%	Bas.	3
Vb	10%	<Bas.	3

Het is goed om u te realiseren dat deze nieuwe mogelijke schaalverdeling kan leiden tot discussies met scholen die met de verdeling I t/m V gaan werken. Meest verstandig is hierop te anticiperen door beide verdelingen op te nemen in de AMPO. De inspectie kijkt overigens naar de vaardigheidsscores en voor deze is ook een referentiescore bepaald.

Sinds 2008 zijn de nieuwe Toetsen Technisch Lezen (TTL) bestaande uit de Toetsen Leestechiek en Leestempo beschikbaar van CITO voor groep 3 en 4. Elk schooljaar komt er voor een volgend leerjaar een nieuwe toets bij. Als scholen de TTL gebruiken zijn de DMT en AVI toetskaarten alleen nog nodig voor nader onderzoek van uitvallers en zwakke lezers. De toetsen Technisch Lezen zijn groepsgewijs af te nemen. De vaardigheidsscore op de toetsen kan vervolgens orden omgezet in een AVI-niveau van de leerling. Dit betreft de nieuwe AVI. Er bestaan verschillen in inzicht over het gebruik van de toetsen Leestechiek en Leestempo. Van de toetsen is bekend dat zij niet voor elke leerlingpopulatie even geschikt zijn. Bij toetsen van zwakke lezers en kinderen van allochtone afkomst met onvoldoende woordenschat kunnen de toetsen een vertekend beeld geven. Om die reden bevelen wij de toetsen leestechiek en

leestempo niet aan als standaardtesten voor de AMPO. Voor individuele scholen met een geschikte populatie kan de toets wel worden gebruikt. Voor de andere scholen pleiten we voor diagnostisch hanteren van de nieuwe AVI toetskaarten en DMT om nader onderzoek te verrichten bij zwakke lezers en uitvallers. Hierover verschillen de meningen in het veld en onder de deskundigen. In de AMPO staan beide toetsen opgenomen. We pleiten voor inzet van AVI toetsen voor alle leerlingen en DMT bij die leerlingen die op AVI een C, D of E score hebben. We vinden het niet zinvol om bij sterke lezers door te toetsen met DMT omdat dit geen extra informatie oplevert. Dit betekent echter niet dat wij kiezen voor of de AVI of de DMT. Naar onze mening moeten scholen beide gebruiken, maar de DMT vooral om door te testen.

In een groot aantal scholen verschuift het accent op technisch lezen zover naar het accent op begrijpend lezen gaande de schoolloopbaan dat kinderen die technisch lezen onvoldoende beheersen in groep 7 of 8 soms niet meer als zodanig herkend worden. Gedacht wordt dan dat een leerling het begrijpend lezen niet beheerst, terwijl het feitelijke probleem zit in de technische taalbeheersing. Het ABC is een voorstander van het gebruik van Diatekst (begrijpend lezen) en Diawoord (schoolse woordenschat) in de groepen 7 en 8. Beide zijn weliswaar bedoeld als diagnostisch instrument, maar door de toepassing ook in het Voortgezet Onderwijs zeer geschikt om te werken aan de doorgaande lijn in de leesontwikkeling van de leerlingen van het PO en VO. Bij kinderen die uitvallen op Diatekst en een profiel laten zien waar mogelijk technische leesvaardigheid onderdeel van het leesprobleem is, kan de DMT of AVI worden afgenomen om erachter te komen in welke mate de uitval op begrijpend lezen gevolg is van problemen in de technische leesvaardigheid.

Conclusie: ons advies is om in de AMPO de nadruk te leggen op AVI als het gaat om technisch lezen in midden- en bovenbouw. De DMT zouden alle scholen volgens ons in elk geval moeten gebruiken om door te testen bij niet behalen van verwachte AVI niveau. Voor de bovenbouw bevelen we verder Diataal aan, bestaande uit Diatekst en Diawoord.

Het afnemen van toetsen

De keuze voor bepaalde toetsen hangt soms samen met het gebruikersgemak. Losse testboekjes met aparte handleidingen doen het vaak beter dan boekwerken die beginnen met de uitleg hoe de toets af te nemen en eindigen met de toetsen. Het gevaar van losse testboekjes is dat degene die de test moet afnemen de handleiding negeert en direct aan de slag gaat. Als adviseurs zien wij regelmatig ongebruikte testhandleidingen in de kast staan en veel gebruikte testboekjes. Het verkeerd afnemen van toetsen kan grote gevolgen hebben voor de uitkomsten. Ook ervaren leerkrachten en IB-ers zouden met enige regelmaat de handleiding moeten inzien. Ongemerkt kunnen er in de routine rondom testen fouten sluipen, met als gevolg fouten in de testafname. Wanneer toetsen vernieuwd worden, wijzigt er vaak ook iets in de uitvoering. Het is belangrijk dat leerkrachten en IB-ers zich hier bewust van zijn. In de kwaliteit verbetertrajecten (op taalgebied) is dit één van de aspecten waar winst is te boeken.

Alle toetsen CITO in de AMPO?

Veel besturen hanteren de toetskalender van het CITO, het leerling- en onderwijsvolgsysteem (LOVS). In deze toetskalender is aangegeven op welk moment in het schooljaar welke

onderdeel getoetst moet worden om te kunnen monitoren hoe leerlingen zich ontwikkelen. Deze toetskalender is vrij uitgebreid en volledig. In deze notitie is al een aantal keer een toets benoemd uit het LOVS. Het is echter niet zinvol om in de AMPO alle gegevens van het LOVS op te nemen. Hiervoor zijn twee redenen.

- In de eerste plaats is het LOVS onder meer bedoeld om individuele leerlingen te volgen. Hiervoor worden soms meerdere keren per jaar dezelfde toetsonderdelen afgenomen bij elke leerling. De AMPO is met name gericht op het in kaart brengen van de gehele onderwijskwaliteit van scholen. De focus is daarmee gericht op de gegevens op groepsniveau. Hoe vaak scholen deze moeten aanleveren, moet eerst worden vastgesteld. Het gaat dan om de vraag of alleen de eindgegevens verzameld moeten worden of ook de tussentijdse toetsdata. Dit onderscheid betreffende het doel van de gegevensverzameling in de school en op stedelijk niveau is voor veel schooldirecteuren niet duidelijk. We pleiten ervoor dit onderscheid nadrukkelijker te expliciteren binnen de besturen waardoor directeuren beter in staat zijn de juiste gegevens te leveren, maar deze ook te analyseren en te bespreken met bestuur.
- Daarnaast nemen niet alle scholen de toetsen af van het CITO. Dit maakt het compleet krijgen van een basisset voor Amsterdam extra complex.

Conclusies en discussie

In deze notitie geven wij als partner van de Amsterdamse scholen advies naar aanleiding van vragen van schoolbesturen, directies en intern begeleiders over de dataverzameling voor de Amsterdamse Monitor Primair Onderwijs. Hieronder vindt u een overzicht van de belangrijkste conclusies. De meeste toetsen die wij hebben aangeraden zijn afkomstig van CITO en maken onderdeel uit van de CITO toetskalender.

- Bij de toets Taal voor Kleuters hebben we een tweetal kritisch kanttekeningen geplaatst. De eerste is de twijfel met betrekking tot het afleiden van acties uit de gegevens. Dit is essentieel als het gaat om toetsen. Toetsen is alleen zinvol, als de analyse van de gegevens leidt tot inzicht in waar een kind staat en wat een kind nodig heeft om zich verder te ontwikkelen. De tweede kanttekening is dat er geluiden opgaan dat de TBG een betere voorspeller zou zijn van de ontwikkeling van aanvankelijk lezen dan Taal voor Kleuters. We beschikken echter niet over harde gegevens die deze vooronderstelling kunnen bevestigen. Wellicht zijn die wel ergens voorhanden.
- Het ABC spreekt zich duidelijk uit over het toetsen van woordenschat. Opname van woordenschat in de AMPO achten wij uitsluitend van belang voor de onderbouw en eerste groepen middenbouw, omdat de omvang van het aantal woorden dat een kind kent dan nog niet zo groot is dat het beschreven toetsdefect optreedt. Voor de overige groepen heeft het toetsen van de woordenschat naar onze mening geen betekenis vanwege toetsbeperkingen, hetgeen echter onverlet laat dat gedurende de gehele basisschoolperiode aandacht besteed moet worden aan de uitbreiding van de woordenschat.
- Technisch lezen in de midden- en bovenbouw moet volgens het ABC vooral gevolgd worden met de nieuwe AVI toetskaarten. Bij deze keus past tevens het standpunt dat afname van Leestechneik en Leestempo overbodig is. Deze toetsen zijn minder

geschikt voor zwakke lezers en kinderen van allochtone afkomst en daarom niet de toetsen die je in Amsterdam zou moeten kiezen voor de stedelijke monitor. Wij zijn van mening dat scholen door zouden moeten toetsen met DMT bij leerlingen die een verwachte AVI niveau niet behalen. Dit betekent dus niet dat alle kinderen met en AVI en DMT getoetst hoeven worden zoals daar nu in de AMPO wel vanuit wordt gegaan. Voor de bovenbouw bevelen we verder Diataal aan, bestaande uit Diatekst en Diawoord.

- We pleiten voor opname van het percentage C scorende leerlingen naast de somscore A+B+C op de technisch lezen toetsen in de AMPO. De reden hiervoor is dat er in de groep met een C score ook leerlingen zitten die tegen de ondergrens van de C groep scoren. Dit zijn leerlingen die kans lopen dat zij afzakken naar het niveau van de zwakke lezers. Daarnaast kan de grootte van de groep C scorende leerlingen ook iets zeggen over de kwaliteit van het leesonderwijs in een groep. Dit kan aanknopingspunten bieden voor kwaliteitverbetering door aandacht te besteden aan het handelen van de leerkracht.
- Wat ons betreft werken alle scholen met het protocol leesproblemen en dyslexie vanaf groep 1. In groep 3 adviseren wij het protocol als herfstsignalering te gebruiken en deze herfstsignalering groep 3 op te nemen in de AMPO onder de noemer: herfstsignalering methodegebonden toetsen. Het ijkpunt hierbij is 95% voldoende op deze herfstsignalering toetsen. Dit ijkpunt hebben we bewust scherper gesteld dan in de boeken gebeurt. Vaak wordt de range van 90 – 95% aangehouden. Wij zijn echter van mening dat je uit moet gaan van het hoogst haalbare.

Het hanteren van een stedelijke toetskalender is een nobel streven en zal zeker kunnen bijdragen aan het in kaart brengen en houden van de onderwijskwaliteit. Het gevaar is echter ook dat de focus op uniformiteit te ver gaat waardoor de toetsen als doelen op zichzelf worden beschouwd. Het doel van testen van kinderen mag naar onze mening nooit uit het oog worden verloren. Dit betekent dat het toetsen tot goede analyses moet leiden en dat deze vertaald worden naar acties waardoor de kinderen zich (nog) beter kunnen ontwikkelen. In dit kader willen wij u de volgende overweging meegeven. Bij een aantal leesmethoden worden eigen toetsen aangeboden. Dit geldt bijvoorbeeld voor de methode Veilig Leren Lezen. Lang niet alle scholen gebruiken echter deze methode en de kans is dus klein dat deze toetsen opgenomen worden in de AMPO. Wat vraagt u echter in een dergelijk geval van een school? Moet deze school mee in de stedelijke kalender door ofwel dubbel te toetsen ofwel toetsen te gebruiken die niet specifiek bij de methode horen? Een belangrijke overweging waarbij inhoudelijke argumentatie de doorslag zou moeten geven. Niet zozeer de toets als wat ermee getest wordt en de mogelijkheden om er conclusies uit te trekken voor handelen zijn van belang.

We geven u ter overweging dat het zinvol kan zijn voor het nemen van een besluit een bijeenkomst te beleggen met inhoudelijke experts van verschillende instanties. Daarnaast willen we uw aandacht vragen voor de stroming in de markt. Totnogtoe zijn er relatief weinig toetsontwikkelaars actief. Er is wel een toename te zien. Dit heeft gevolgen voor de uniformiteit in toetsen. Meer keus in aanbiedende partijen maakt het lastiger om tot uniformiteit te komen. Daarnaast is het van belang dat u zich met betrekking tot de gegevens waar u het over eens bent goed op de hoogte houdt van wijzigingen. Ter illustratie noem ik de

verschillende schalen met betrekking tot de AVI toetsen. Updaten van de AMPO en de gestelde doelen is van essentieel belang voor de uitwerking van de dataverzameling in de scholen.

Ter afsluiting

De discussies in de scholen gaan veelal over de keuze voor een toets met een bepaalde naam of van een ontwikkelende instantie. Kiezen voor toetsen begint daarmee soms op een commerciële overweging te lijken. Vanuit inhoudelijk en functioneel oogpunt beschouwd, zou niet de naam van de toets, maar wat je ermee toetst en om welke reden onderwerp van de discussie moeten zijn. Hier zit ook precies de kern van de oplossing met betrekking tot de kwaliteitsverbetering die we in Amsterdam willen realiseren. Beter onderwijs voor alle kinderen in Amsterdam, met welke onderwijsbehoefte dan ook, start bij het inzicht in hoe je de ontwikkeling van elk kind kunt monitoren. Dat begint bij de inhoudelijke keuze voor een toets en eindigt via de analyse van de resultaten van de toets bij de acties die nodig zijn om het kind een stapje verder te helpen in zijn ontwikkeling. Scholen die de juiste keuzen maken als het gaat om gegevensverzameling, die in staat zijn deze gegevens goed te interpreteren en op basis van de resultaten voor elk kind die doelen weten te formuleren die passen bij het kind, zijn de scholen die de benodigde kwaliteitsslag kunnen maken. Voor hen is het leveren van onderwijs op maat voor elk kind ongeacht de behoefte van het kind onderdeel van hun kwaliteitscyclus.

***Kiezen voor dataverzameling op basis van inhoud =
streven naar kwaliteitsverbetering =
bezig zijn met onderwijs op maat =
passend onderwijs realiseren!***